

УДК 811. 161. 2'28

СТАНОВЛЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНСЬКОЇ ДІАЛЕКТНОЇ ТЕКСТОГРАФІЇ ПІВНІЧНО-ЗАХІДНОГО АРЕАЛУ СТЕПОВОГО ГОВОРУ

Тетяна ГРОМКО (Кропивницький, Україна)

У статті констатується, що дослідження українських говорів упродовж останніх десятиліть значно активізувалися, однак степові говірки південно-східного наріччя досі залишаються обділеними увагою діалектологів. У статті описані й наведені усі відомі зразки діалектних текстів Кіровоградщини. З'ясовано значення діалектних текстів для вивчення української мови та її говорів, а також окреслено перспективи збирання матеріалів для текстотеки Центральної України і створення належної емпіричної бази для досліджень діалектного мовлення, поповнення корпусу текстів української діалектної мови.

Ключові слова: *говірка, діалект, степовий говір, ареал, діалектний текст, збірник текстів, фонетична транскрипція, Центральна Україна.*

В статье констатируется, что исследования украинских говоров на протяжении последних десятилетий значительно активизировались, однако степные говоры юго-восточного наречия еще недостаточно исследованы диалектологами. В статье описаны и приведены все известные образцы диалектных текстов Кировоградщины.

Выявлено значение диалектных текстов для изучения украинского языка и его говоров, а также намечены перспективы сбора материалов для текстотеки Центральной Украины и создания надлежащей эмпирической базы для исследований диалектной речи, пополнения корпуса текстов украинской диалектной речи.

Ключевые слова: *говор, диалект, степной говор, ареал, диалектный текст, сборник текстов, фонетическая транскрипция, Центральная Украина.*

In the article established, that researches of Ukrainian dialect during the last decades activated considerably, however steppe manners of speaking south-east dialect until now remain deprived by attention of dialectology. To the articles described all known standards of dialectal texts of Central Ukraine are driven. The importance of dialectal texts is found out for the study of Ukrainian and her dialect, and also the prospects of collection of materials are outlined for the collection of texts of Central Ukraine and creation of the proper empiric base for researches of the dialectal broadcasting, addition to the corps of texts of dialectal Ukrainian.

One of major perspective tasks of dialectology, all unindifferent to the language people there is a conclusion of a more spring base as coherent texts for further research of the Ukrainian dialectal system, in fact broadcasting which is kept in consciousness of the native dialect is inherited to them from previous generations, in many cases does not yield the value old writing to sights, folklore-ethnographic, to the ethnographic-linguistic sources, to artistic texts with the use of dialectisms and others like that. Every type of texts requires from researchers understanding of specific of record of texts and scientific approach of correspondent, attention to critical literature of that period, when went out but whether other labour, and also to general scientific activity of compiler of texts.

Without regard to different character of analysable labours, they must enter the corps of texts of dialectal Ukrainian, which would serve as the reliable source of researches in this industry necessarily. The revision of modern collections of texts signals about the necessity of arrangement and unitization of requirements to the form of presentation and maintenance of next editions.

Collection and arrangement of dialect text of north-western natural habitat of steppe manner of speaking are the stage in creation of the proper empiric base for next researches of Central Ukraine region, as primitively by a questionnaire method the collected vocabulary often not in full provides an user necessary material, by submitting basis for more detailed his collection in a prospect. Therefore value of the thoroughly fixed dialectal texts, in particular and from territory of distribution of manners of speaking of north-western natural habitat of steppe manner of speaking, it is difficult to over-estimate. The system of broadcasting which is kept in consciousness of the native dialect is inherited to them from a grandfather-great-grandfather, does not yield to the value old writing sights, that is why one of major perspective tasks of dialectology, all unindifferent to the language people there is a conclusion of a more spring base as coherent texts for further research of the Ukrainian dialectal system.

Key words: *dialect, steppe manner of speaking, natural habitat, dialect text, collection of texts, phonetic transcription, Central Ukraine.*

Одним з пріоритетних напрямків сучасного українського мовознавства є з'ясування особливостей діалектної мови на всіх її рівнях. Особливо це стосується малодосліджених на сьогодні новостворених говорів південно-східного наріччя. Щоб мати об'єктивну картину мовних особливостей певної території, необхідно докладно дослідити зміст її фрагментів – окремих говірок. Таке завдання сьогодні є актуальним та науково зумовленим. Серед різних типів джерел вивчення говірок на першому місці науковці справедливо називають діалектні тексти (далі ДТ) – зразки говіркового мовлення, записані фонетичною транскрипцією. Посилення уваги до таких мовленнєвих одиниць зумовлена тим, що ДТ може бути оцінений як простір природної реалізації говіркових явищ, як засіб фіксації і збереження важливої для дослідників інформації про реальні процеси, що пронизують діалектне мовлення й говірки як

одну з форм існування національної мови [12, с. 15]. У значущості ДТ, на думку І. В. Сабадоша, неоціненне, оскільки «з погляду повноти інформації про говірки мовознавчі, в тому числі, очевидно, й лексикографічні, праці не можуть повноцінно конкурувати з якісно записаними й точно транскрибованими діалектними текстами» [17, с. 112].

Розуміння діалектологами емпіричної цінності текстів висловив Г. Л. Аркушин, який підкреслив, що тексти – це не лише «особливим чином зафіксоване і збережене мовлення діалектоносіїв, з яким кожен бажаючий може знайомитися і проаналізувати будь-якого часу. Записані розповіді – це ще й факти живих свідків різних подій, які у своїх дослідженнях можуть використати не тільки діалектологи, а й соціолінгвісти, фольклористи, етнографи, історики та ін.» [2, с. 3].

Усвідомлення вченими значного пізнавального потенціалу діалектного тексту сприяло тому, що в останні десятиліття українська діалектна текстологія значно поповнилася, що, в свою чергу, викликає необхідність огляду наявних текстологічних праць як з метою узагальнення і оцінки досягнутого, так і для того, щоб окреслити завдання подальших досліджень. Так, видатний український діалектолог професор П.Ю.Гриценко констатує: «Текстовий напрям дослідження діалектної мови поступово стає домінуючим» [11, с. 15]. Такий підхід характерний не тільки для сучасної української діалектології, а й для славістики загалом; наприклад, російські дослідники В.О.Гольдін та О.Ю.Крючкова зазначають: «Сучасний стан у діалектології характеризується підвищеною увагою до особливостей текстового втілення діалектів, до характеру діалектної картини світу, до специфіки комунікації на діалекті» [10, с. 49].

Зважаючи на актуальність проблеми, розуміючи неабияку цінність діалектних текстів, над формуванням української діалектної текстотеки сумлінно працюють насамперед мовознавці-діалектологи, а також студенти-філологи, учителі-мовники в різних населених пунктах. Цінним джерелом дослідження українських говорів є, наприклад, т.зв. академічна хрестоматія – збірник текстів за редакцією Т. Назарової «Говори української мови» [9]; «Говірки південно-західного наріччя української мови: Збірник текстів / Упор. Н. М. Глібчук» (Львів, 2000); «Українські закарпатські говірки: Тексти / Упор. О. Ф. Мигoliniць, О. Д. Пискач» (Ужгород, 2004); «Розповіді з Підкарпаття: Українські говірки Східної Словаччини / Упор. О. Лешка, Р. Шишкова, М.Мушинка» (Нью-Йорк – Прага – Київ, 1998); «Буковинські говірки: Хрестоматія діалектних текстів / Уклад. Н.О.Руснак, Н.В.Гуйванюк, В.Є.Бузинська» (Чернівці, 2006); збірки ДТ Ю. Бідношії, Л. Дикої «Говірки Бориспільщини: Сучасні діалектні тексти та пам'ятки мови» (Київ, 2008); «Говірки Південної Київщини: Збірник діалектних текстів / Упор. Г. І. Мартинова, З. М. Денисенко, Т. В. Щербина» (Черкаси, 2008); Говірки південно-західного наріччя української мови: Збірник текстів / Упор. Н.М.Глібчук (Львів, 2000); чотиритомник «Говірка села Машеве Чорнобильського району» [5]. Своєрідними описами окремих говірок є праці Г. Аркушина «Силеньська гуторка» [3], «Голоси з Підляшшя : тексти» [2], «Голоси з Волинського Полісся : тексти» [1], І. Сабадоша «Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району» [16]. Серед матеріалів, що містять ДТ, монографічне дослідження «Говірки історичної Уманщини і суміжних земель» із діалектними текстами [6], «Українські східнословобжанські говірки: сучасні діалектні тексти» за редакцією К.Д.Глуховцевої [19], «Північно-східна Слобжанщина (Новопсковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області)» [15] тощо.

Не зважаючи на те, що дослідження українських говорів упродовж останніх десятиліть значно активізувалися, досі залишається багато регіонів, які обділені увагою діалектологів. До таких належать і степові говірки південно-східного наріччя, зокрема північно-західний їх ареал – Кіровоградська область. Відсутність докладної характеристики визначених говірок у науковому світі зумовила актуальність нашого дослідження, яка, насамперед, полягає в необхідності створення системних описів окремих українських говірок північно-західного ареалу степового говору, зокрема й центральноукраїнських, які доповнюватимуть загальну характеристику української діалектної мови.

Надзвичайно важливим сьогодні є створення розгорнутої джерельної бази для дослідження зазначених говірок та відповідної подальшої характеристики їх. З огляду на це поставлене завдання проаналізувати поточний стан текстотеки й окреслити основні етапи роботи під час дослідження говірки на основі записів зв'язного діалектного мовлення фонетичною транскрипцією.

Можливо, дуже сміливо було б стверджувати, що текстографічне дослідження говірок Кіровоградщини раніше практично не проводилося.

У відомому збірнику текстів «Говори української мови» [9, с.493-497] міститься опис таких населених пунктів Кіровоградської області: с. Звенигородка Олександрійського району (4 тексти), с. Рівне Новоукраїнського району (2 тексти).

Опис та обстеження нашого регіону могли б продовжити колективні збірники діалектних текстів професорсько-викладацького складу Черкаського національного університету Г. І. Мартинової, Т. В. Щербини, А. А. Таран «Говірки Черкащини» (2013) [7], «Говірки Західної Полтавщини» (2012) [8]. У них представлено діалектні тексти, записані від старшого покоління носіїв говірок Черкащини і Полтавщини відповідно до внутрішнього діалектного поділу. Фонозаписи зафіксовано на комп'ютерному компакт-диску, тексти відтворено і представлено у фонетичному записі, що ґрунтується на загальноприйнятій системі транскрибування, належно паспортизовано.

Хронологічно першими текстографічними прикладами є два тексти, записані Степаном Пилиповичем Бевзенком в 1945 році у його рідному селі Станіславівка Підвисіцького (нині Новоархангельського) району. Ці мультиописи однієї говірки Кіровоградщини, що знаходиться на межі подільського говору південно-західного наріччя і степового говору південно-східного, актуальні і як фрагмент історії мови, і як елемент для дослідження динаміки місцевих говірок. Як власноручні записи (що особливо є цінним для нас від видатного діалектолога, а також фундатора курсу «Українська діалектологія»), вони представлені у навчально-методичному посібнику С. П. Бевзенка «Практичні заняття з української діалектології» (Одеса, 1970) [4]. Вважаємо за доцільне навести їх як приклади, зберігаючи особливості фонетичної транскрипції відповідно до вимог того часу:

Оце бач таке с'їме'їство. Гамбро'с дес' в Ги'рман'її. Про Гараси ма оце прийшло, що пропа'в без зве'с'ц'їа. Про Васил'а ше с са'мого нача'ла войни прийшло, що поги'б. Йде н' міс'ац' і гроші получи'в за його. А це вже йак зно'в наші прийшли, приходит пис'мо, що живи'й і здоро'вий і нахо'диц'а у Біло'ру'с'її. Ми й пис'мо до н'о'го написа'ли, а воно ви'рну'ло'с' з на писом, що адриса'т ви'бу'в. То йак ви'бу'в, то н'ічо'го за його й ни чу'ти. І куди він вибу'в? А на Сашка, то й над'її нима н'їа койі. Той пропа'в ма'бут'. Чи в Ги'рман'їїу йїх погна'ли? чи де вони д'їлис'? Каза'ла камн'ане'ц'ка жі'нка, що й йїї' син бу'в вмес'ц'ї с Сашком, що вони дес'ати'ро т'їка'ли і йїх спїйн'али і побили під Кіровогра'дом. Хто його зна'є? Ота'к л'уди ка'жут. А ми ше чека'ймо. Мо'же ше дес' й ока'же'ц'а. Оце т'їки Йїван і Н'їкїхво'р пис'ма шл'ут. Та й то Йїван вже дру'гий раз т'ажило' ран'аний. Він капі'тан ант'їл'єрїї. Вже с'о'мий міс'ац' лижи'т в го'спітал'ї. Ос' дивис' і атиста'та присла'в на пїатсо'т рубл'ї'в... А Н'їкїхво'р, то бо його зна'є, йак там він де'ржиц'а до це'го вре'мн'а. Приписа'в у пис'мі, що вже в його і полови'ни здоро'вл'а нима. Оце бач таке мойе' с'їме'їство. Шчо'т ви'ликий. А де вони, ті мойі сини? (Кіровоградська обл., Підвисіцький р-н, с. Станіславівка. Запис наш [С.П.Бевзенко] (уточнення наше – Т.Г.), 1945 р.) [4, с. 62-63].

І нашо' ті ше д'їти го'дувати, щоб йак ви'ростут та поросхо'д'ац'а, а ти сиди' сама та вигл'а дай. Вигл'а дай, вигл'а дай... вже й го'чі прогл'а'д'їла. Ни'ма дес' мойі Горпи'нки. Оце вже тре'т'їй год, йак забра'ли в Ги'рман'їїу. То стари'й му'чивс'а там шти'рі го'ди, а те'пер ше й дити'на. І шо це за на'пас'ц' така'?... Коли'с' писала, шо аш під гангл'ї'йс'ко'їу грани'ц'о'ю. А те'пер де вона'? Лу'ц'кі д'їти ви'рта'їуц'а, а на'шойі ни'ма'їе. Оце т'їки й радос'ц'ї, шо Марї'йка приї'хала. Уже год ві'сім ни'е' була вдо'ма. Роска'зуйе, шо на'бїдува'лас' там..., а це зно'в йї'де. Каза'ла, каза'ла – не'їд'..., а вона н'е' та й н'е'. Йа ка'жу, шо ни'е' пу'с'ц'у, а вона ка'же, шо йак не' пу'стите, то приї'дут самі' за'би'рут. От і роби' шо хоч. Тай нака'зуйі'м йїї': йїд', де'тно, та про'буй мо'же йак у свій край пи'ри'би'ра'тис'а, і то'бі' ле'кше бу'де, і нам ле'кше. І год Мар'ц'а вже пїа'ту не'д'ї'лу пис'ма ни'ма. Тут же

каза́лос' бе^н бли́з'ко, а ни́ма'. (Кіровоградська обл., Підвисіцький р-н, с. Станіславівка. Запис наш [С.П.Бевзенко] (уточнення наше – Т.Г.), 1945 р.) [4, с. 72].

У хрестоматійному збірнику текстів з української діалектології «Говори української мови» подано 4 тексти, які репрезентують говірку с. Звенигородка Олександрійського району, ареально вона визначається як середньонадніпряньська; а також 2 тексти, записані А. М. Залеським в селі Рівне Новоукраїнського району Кіровоградської області, які входять до північно-західного ареалу степового говору. Вони є взірцевими в плані збереження тонкощів фонетичного оформлення, попри репринтний друк:

«Кіровоградська область

192. Рівне Новоукраїнського району

Про досвітки

це ш ходили ми ж на ці́ | дос'в'ітки / і ше йак на | дос'в'ітки їдеш / та ше і ч'іп'л'айут' | куд'дел'у // х'лопці | си'д'ат'ждут' / ждут' / поки // а йак виши'ват' | руш'ник // пун'імайте // (а як вишивали?) ну / руш'ники / ну / голкуйу ж виши'вали | руш'ники / пун'імайте / о'ці ж | вишиті / ўс'і виши'вали / ну / ми ўже ни виши'вали і куд'ел'і ми ўже ни пр'али / бо ўже ў | мени старш'і | бра'ти бу'ли / то ми ўже трош'ки // (а як ви збиралися?) ну і збі'ралися ш ту'ди / ото ш | кажни | принесе | цого ш кара'с'іну / та хто ў | чому | майе / чи о'л'їки / чи / бо ни'ма ш чим зас'в'іт'ити // ото ж ми там і гу'л'али // (а олія теж горіла?) гур'іла | тожи | бл'удичко / бл'удичка | ранчи ни | було // | покришка / гор'шок | накри'вайіте | г'лин'ані | та'кі / і то ў ту | покришку // | али ў | ті | покриш'кі | о'те / шо | бра'ти / та во'но | сил'но | пирики | дайца | думайіте / йес' | ти пер | кажут | ді'чата / | ді'ти | с'к'іки | с кон'церви | ко'робочок | ва'л'айца / то'ді ж ни | було ш | чого | із'д'елат' | це називалос' | кага нец' // так ото | було | йа'кис' | чири | почок / у'же | бл'удичко | по'жертвуйут' / | дра'не | та'ке | бл'удичко / о'л'їки | на'лит' / а | то'ді | та'кі | ф'іт'і'л'ок / і | то ж | во'но | там | горит' / і | то ж | ми | при | тому | бу'ли / і | с'ходилис' | гу'л'ат | х'лопці / | ді'чата //

Записав 1971 р. А.М.Залеський від М.В.Гаршанової, 58 р., малописьменної» [9, с. 495].

Сучасна, видана в 2008 році колективна монографія «Говірки історичної Уманщини та суміжних земель» [6] має тектографічні зразки діалектного мовлення говірок 7 населених пунктів Кіровоградщини (сс. Красногірка, Свірнево Голованівського району; сс. Тишківка, Федорівка Добровеличківського району; сс. Кам'яне, Торговиця Новоархангельського району; с. Розношенці Ульяновського району) [6, с. 109-128]. З них північно-західний ареал степового говору, за нашим визначенням, представлений говірками сіл Тишківка і Федорівка Добровеличківського району. Приклад, наведений нами нижче, зберігає особливості фонетичної транскрипції, зафіксованої у виданні:

«Як проходило весілля?»

У'вечир'і у су'боту йак с'вад'ба / зби'райуц'а | друш'ки / і'дем | про'сити на с'вад'бу / с'п'і'вайим / ўздоўш | си'лом | чути йак | с'п'і'вайут' / і | про'симо на с'вад'бу / жи'н'іх із | д'ругого | бо'ку / ми | т'іки | чуйим / де | во'ни | їдут | с'п'і'вайут' / а | во'ни | чуйут' / де | ми / ну | ўст'р'ітис' | нам | ни | мож'на | бу'ло / аж | у'же | у'вечир'і | ў | хат'і / йак | йа | їду | ў'пи'ред' | до | н'ого | про'сити / так | йак | йа'ж | шчи'тайус'а | мен'ча | прот'і'ў | н'ого / в'ін | с'тарш'і / глаў'н'ішч'ий / то | їдем | до | н'ого | ту'ди | з | друш'ками / а | дру'жок | ба'гато / 'Божи | м'ї / штук | дв'і'націт' / п'їат'націт' | дру'жок / йак | г'ремним | си'лом / аж | си'ло | дви'жит' / це | ти'пер | йак | їдут | і | ни | по'чуйиш / йак | во'ни | до | хати | ўв'і'дут' / а | ран'че'ж | бу'ло / поса'дили | нас | там | у | н'ого | ви'черати / пови'черали | ми / і | їде | в'ін | у'же | с'у'да | до | нас / про'сити / з'начит' / нас | у'же | на | с'вад'бу / при'ход'ат | с'у'ди / тут | кла'дут | бат'ки | ви'черати / пови'черали | тут / і | ўс'о / в'ін | їде | до | себе | до'дому / бу'йари | п'ішли | ў | о'дин | край / друш'ки | порос'ходилис'а | у | д'ругий | край / і | ўс'о //

с. Тишківка Добровеличківського району. Задорожня Ганна Миколаївна, 1930 р. н.» Зібрала Г.Г.Березовська (уточнення наше – Т.Г.) [6, с. 116].

У рамках проекту збирача фольклору Миколи Зінчука «Українські народні казки» не так давно побачила світ книга «Казки степової Кіровоградщини» (Чернівці, 2011) [18]. Укладач не ставив собі за мету зберігати усі особливості діалектного мовлення – такими є відображення фольклорних записів. Однак у додатку звертає на себе увагу запис з урахуванням фонетичних і лексичних особливостей мовлення носія народного оповідання «28. Трагедія в степу»:

Те, про що я хочу розказати, трапилось во времена війни. Німці, коли вступили в село, то більшість успенців були в евакуації. Вони жили в степу в посадках, у балках, по ярах. Копали землянки, окопи, траншеї і там знаходилися цілими сімнями, здебільшого жінки, а то і мужики, яких не взяли на хронт, молоді й старі з дітьми і з усяким домашнім майном, з кіньми, коровами і з усим, що треба, щоб якимось жити. Збирали і рубали дрова у посадках, у чагарниках, розпалювали вогонь і варили їжу в казанках під відкритим небом. Коли кончалися запаси хліба, зерна, борошна, води, то треба було комусь іти в село, щоб роздобуть і принести харчі, воду. Усі, хто йшов у евакуацію, брали з собою те, що необхідне, що могли понести в руках і на плечах. Везли мішки і всякі речі на возиках та підводах, а решту імушества, в тому числі й продукти, борошно, пшоно, олію, сушку, що не могли взяти із собою, то те заховали дома. Закопували все у дворах, у садках, на городах. Іти в село і появляться там було дуже опасно, бо могли схватить німці, могли і застрелить, якщо почитають за партизанів або й з другої якоїсь причини.

Наша сім'я разом з другими людьми, з родичами, сусідами жила у землянках у яру аж коло Омельника. Там і корів було де пасти, і напувати, і для себе воду брали з річки. А снаряди як начнуть падать і розриваться недалеко од нас, то ми не знали, куди й діваться. Тікали в окопи, траншеї, в землянки, спасалися, хто як міг. А найважче було тим, у кого малі діти. Хто дітей не мав, той сам бистро ускоче в окоп або ляже у рівчак, у борозну і вже сховався. А ті, у кого були малі діти, то намучилися найдужче з ними, бо нести важко, а іти і бігти разом з дорослими діти не вспівали. То треба було їх малих тягти за собою за руки і за одежу. А осколки так і пухкають на пісок, на ріллю то ближче, то далі. Були вбиті й поранені [18, с. 449-450].

За даними упорядників, оповідання записане від від Орла Григорія Арсентійовича (1941 р.н.) в с. Успенка Онуфріївського району.

Вибір говірок – це насамперед це особлива цінність діалектних даних. Малодосліджені, вони все ж несуть лінгвістичну інформацію. Першочерговість фіксації говірок північно-західного ареалу степового говору пояснюється також еколінгвістичним підходом – адже ці говірки на наших очах нівелюються, зникають як діалектний континуум.

Обраний нами матеріал для збирання говіркових текстів – це мовлення жителів села Піщаний Брід Добровеличківського району. Важливою обставиною стало й знання місцевого мовлення «з середини»: для нас особисто говірка цього села є рідною, і нині завдяки родинним зв'язкам ми регулярно спілкуємося з багатьма носіями цієї говірки.

Прикладом тексту, укладеного свого часу за мовленням місцевих жителів, є текст, який опублікований у статті автора «Методика вивчення діалектної лексики в школі» [14] як взірць для збирання текстографії Кіровоградщини учителями, учнями, краєзнавцями регіону.

«Визначення зрілості меду

[ну от' як узнат' зр'іліс'т' меду?// |разниц'у м'іж'зр'ілим і'не"дозр'ілим |медом ста'є видно |п'ісл'а |того/ |як'в'ін с'іу/ |кристал'ізу'ва'є'а// ну от'зр'ілії мед/ |шо'с'іу/ |даже при'збе"ре'ган':і при'комнатн'її темпиратур'і бу'ва'є нас'т'іки густим/ |шо'жо'го |можна наби'рат' т'іки дерев'яно'ю або'стал'но'ю ло'патко'ю |а не'ложко'ю чи'но'жом// част' зр'ілого меду/ |того/ |шо'с'іу/ |я'ку пок'лали на'бл'удце/ |через |пару ча'со'ю сохр'ан'а сво'ю |форму/ не'розт'іка'їц'а// а'от'незр'ілії мед/ і'посл'і того/ |як'с'аде/ |оста'єц':а р'ідкуватим/ т'істопо'добним/ |легко наби'ра'їц'а |ложко'ю і'зразу розт'іка'їц'а// |кр'оме |того/ |во'урем'я збере'ган':а незр'ілого |меда на'по'вернос'ц'і |посуди/ |у'я'ку в'ін зли'тиї/ |пош'ти |ус'ігда по'я'ул'а'їц'а р'ідкії/ |сиропо'добніи оц'стої// |зр'ілії мед |видержу'є |до'уге збере'ган':а і'можє збере'гац':а |вобш'че |го'дамм// |не'зр'ілії мед |нач'іна |порт'иц'а/ |ски'сат' |ше'перид'тим/ |як'ос'аде/ |а'як |уже |ос'аде/ |бу'де |бро'дит' |з'п'отеп'л'ін':ам/ |вес'но'ю на'с'л'еду'юшч'її |год// |або'нап'рим'ер/ |зр'ілії мед |бу'де |т'іки |обт'ікат' |ложку/ |я'ку |бистро |оберт'а'ют' |но'не'сте'че |з'не'ї// |ше |шо'// |зр'ілії мед |можна |зачерп'нут' |у'ложку |з'вер'хом/ |і'як'шо |мед |п'ід'іг'р'іт'/ |то'жо'го |х'ватит' |дл'а'двох |тр'ох |ложок/ |у'то'врем'я/ |як |води |можна |зачерп'нут' |т'іки

у́ровен' з'кра́jami// ja z'naju/ шо з'р'ілії мед через н'ї́тора два м'іс'ац'а н'ісл'а ви́качуван':а/ в'ін кристал'ізуїц'а/ с'і́дає 'полнос'ц'у/ без сироподо́бного оц'то́жу на'по'верхнос'т'і//]

Записала в 1996 році Громко Тетяна Василівна від Петрова Павла Івановича, 1912 р. н., с. Піщаний Брід Добровеличківського району» [14, с.279].

Окремі говірки Кіровоградщини, зокрема північно-західного ареалу степового говору, представлені в науково-інформаційному виданні «Український діалектний фонофонд» [13]. Так, з 65 зразків [13, с. 140-147] представлено 18 фонозаписів говірок північно-західного ареалу степового говору, які можна трансформувати в ДТ.

Нами окреслена тематика бесід з респондентами. Так, темарій для опитування носіїв говірки може мати такі позиції:

- Дитинство.
- Шкільні роки.
- Дівування. Парубкування.
- Господарство.
- Тваринництво.
- Заготовка корму худобі.
- Рослинництво.
- Садівництво.
- Обробіток землі.
- Садіння городу.
- Збирання врожаю.
- Польові роботи. Городні роботи.
- Вирощування хліба.
- Сільський театр.
- Сільський клуб.
- Будівництво.
- Будування хати.
- Перехід в нову хату
- Ремонт хати.
- Меблі та інші хатні речі.
- Їжа, напої.
- Одяг.
- Рукоділья.
- Свята. Релігійні свята. Родинні свята.

Нині на кафедрі української мови ДТ збираються студентами в рамках проекту «Жива народна мова Кіровоградщини». Студенти для вивчення своєї говірки залучаються до виконання таких завдань: 1) за допомогою диктофона записати зразки діалектних текстів однієї (як правило, своєї) з говірок Кіровоградської області; 2) розшифрувати аудіозапис засобами фонетичної транскрипції; 3) виявити фонетичні, морфологічні, синтаксичні та лексичні риси досліджуваної говірки, репрезентовані в аналізованих текстах. У такий спосіб, на жаль, поодинокі, але вже репрезентовані ДТ з понад 50 говірок області.

Попередній огляд укладених ДТ в Україні характеризується різноаспектністю дослідження. Найактуальнішими, як правило, вбачаємо такі напрямки досліджень:

1) тексти як описові взірці для дослідження тематичних груп діалектної лексики: лексика ткацтва (І. Ніколаєнко); кулінарна лексика (Є. Турчин); номінації традиційного одягу та взуття (Г. Гримашевич, М. Никончук, Л. Пономар); ботанічна лексика (М. Поістогова)

2) тексти для репрезентації явищ і звичаїв традиційної культури: весільні звичаї (П. Романюк, М. Бігусяк, В. Дроботенко, І. Магрицька); поховально-поминальні обряди (В. Конобродська); календарні обряди (Г. Аркушин, К. Глуховцева, М. Шарапа); міфологічно-демонологічна сфера (П. Гриценко, Н. Хобзей).

Одним із найважливіших перспективних завдань діалектологів, усіх небайдужих до мови людей є укладання якнайширшої джерельної бази у вигляді зв'язних текстів для подальшого дослідження української діалектної системи, адже мовлення, що зберігається у свідомості діалектоносія, успадковане ним від попередніх поколінь, у багатьох випадках своєю цінністю не поступається давнім писемним пам'яткам, фольклорно-етнографічним, етнографічно-лінгвістичним джерелам, художнім текстам з використанням діалектизмів тощо. Кожен тип текстів вимагає від дослідників розуміння специфіки запису текстів і наукового підходу записувача, уваги до критичної літератури того періоду, коли вийшла та чи інша праця, а також до загальної наукової діяльності укладача текстів.

Незважаючи на різний характер аналізованих праць, вони обов'язково повинні увійти до корпусу текстів української діалектної мови, який міг би служити надійним джерелом досліджень в цій галузі. Перегляд сучасних збірників текстів сигналізує про необхідність упорядкування та уніфікації вимог до форми представлення та змісту наступних видань.

Зібрання та упорядкування ДТ північно-західного ареалу степового говору – це етап у створенні належної емпіричної бази для наступних досліджень центральноукраїнського регіону, оскільки первісно анкетним способом зібрана лексика часто не сповна забезпечує користувача необхідним матеріалом, становлячи основу для докладнішого його збирання в перспективі. Проведений аналіз аргументовано засвідчує, що ДТ «репрезентують реальне буття мови, склад, функції мовних одиниць, динаміку їх форми і змісту» [11, с. 15]. Тож значення докладно зафіксованих діалектних текстів, зокрема і з території поширення говірок північно-західного ареалу степового говору, важко переоцінити. Система мовлення, що зберігається у свідомості діалектоносія, успадкована ним від діда-прадіда, своєю цінністю не поступається давнім писемним пам'яткам, тому одним з найважливіших перспективних завдань діалектологів, усіх небайдужих до мови людей є укладання якнайширшої джерельної бази у вигляді зв'язних текстів для подальшого дослідження української діалектної системи.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Аркушин Г. Голоси з Волинського Полісся (Тексти) / Г. Аркушин. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2010. – 542 с. + 2 електрон. опт. диски (DVD).
2. Аркушин Г. Голоси з Підляшся : тексти / Г. Аркушин. – Луцьк : РВВ “Вежа” Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – 534 с.
3. Аркушин Г. Силенська гуторка / Г. Аркушин. – Луцьк : Вежа, 1996. – 168 с.
4. Бевзенко С. П. Практичні заняття з української діалектології / С. П. Бевзенко. – О. : [б.в.], 1970. – 96 с.
5. Говірка села Машеве Чорнобильського району. – К. : Довіра, 2003. – Ч. 1: Тексти / уклад. : Ю. І. Бідношия, Л. В. Дика. – 455 с. + іл.; Ч. 2: Тексти / уклад. : Г. В. Воронич, Л. А. Москаленко, Л. Г. Пономар. – 608 с.: іл.; Ч. 3: Матеріали до лексичного атласу української мови / уклад. : Ю. І. Бідношия, Г. В. Воронич, Л. В. Дика, Л. А. Москаленко, Л. Г. Пономар. – 226 с. + іл.
6. Говірки історичної Уманщини та суміжних земель : монографія / [Г. Г. Березовська, І. І. Кривошея, Т. М. Тищенко та ін.]; за ред. Т. М. Тищенко. – Умань: РВЦ «Софія», 2008. – 259 с.
7. Говірки Черкащини. Збірник діалектних текстів / [Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран]. – Черкаси, 2013. – 121 с.
8. Говірки Західної Полтавщини. Збірник діалектних текстів / [упор. Г. І. Мартинова; відп. ред. Т. В. Щербина]. – Черкаси, 2012. – 336 с.
9. Говори української мови. Збірник текстів / відп. ред. Т. В. Назарова – К. : Наукова думка, 1977. – 590 с.
10. Гольдин В. Е. Диалектный текстовый корпус как источник изучения культурно-когнитивной и коммуникативной специфики диалекта / В. Е. Гольдин, О. Ю. Крючкова // Актуальные проблемы русской диалектологии : Тезисы докладов Международной конференции 23-25 октября 2006 г. – М., 2006. – С. 49.
11. Гриценко П. Тексти як джерело дослідження українських говірок Румунії : передмова // Павлюк М. Українські говори Румунії: діалектні тексти / М. Павлюк, І. Робчук. – Канада, 2003. – С. 15.
12. Гриценко П. Ю. Текст як простір вияву діалектних явищ / П. Ю. Гриценко // Збірник лінгвістичних праць : до 60-річчя проф. О. А. Колесникова. – Ізмаїл, 2000. – С. 9-15.
13. Гриценко П. Ю. Діалектний фонофонд як джерело інформації про українську мову / П. Ю. Гриценко, О. А. Малахівська, М. В. Поїстогова. – К., 2004. – С. 7.
14. Громко Т. Методика вивчення діалектної лексики в школі // Наукові записки. Вип. 80. – Серія: Філологічні науки (мовознавство). – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. – С. 272-281.
15. Північно-східна Слобожанщина (Новопсковський, Біловодський, Міловський райони Луганської області): матеріали фольклорно-діалектологічних експедицій / упоряд. : І. В. Магрицька, В. Ф. Семистяга, З. С. Сікорська та ін. – Л. : Видав. центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2002. – 256 с.
16. Сабадош І. В. Словник закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району / І. В. Сабадош. – Ужгород : Ліра, 2008. – 480 с.
17. Сабадош І. В. Збагачення української діалектології (рецензія на: Говірка села Машеве Чорнобильського району. – Ч. 1-3. – К., 2003) // Українська мова. – 2004. – № 4. – С. 112.

18. Українські народні казки : Книга 36. Казки степової Кіровоградщини / [запис., упор. і літ.опрац. М. Зінчук]. – Чернівці : Букрек, 2011. – 504 с.

19. Українські східнословобожанські говірки: сучасні діалектні тексти : навч. посіб. / ред.: К. Д. Глуховцева; упоряд.: К. Д. Глуховцева, В. В. Лєснова, І. О. Ніколаєнко; Держ. закл. «Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка». – Луганськ : ДЗ «ЛНУ ім. Т. Шевченка», 2011. – 424 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Громко – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: діалектологія, дослідження говірок Кіровоградщини.